

Сергій Побожій, кандидат мистецтвознавства

Мистецька колекція і сучасний університет

Відзначивши 20-ліття у лютому 2016 р., Українська академія банківської справи Національного банку України через два місяці припинила своє існування як юридична особа, увійшовши до складу Сумського державного університету. За цей час вищий навчальний заклад зажив репутації модерного вишу не тільки у банківській та фінансовій сфері, а й у побудові сучасної української культури. Варто хоча б згадати культурно-мистецький проект «Будетлянин Давид Бурлюк», який відбувся на Сумщині у 2007 р. за ініціативи та безпосередньої участі академії. А яке сузір'я мистецтвознавців пошанувало це мистецьке свято у Сумах : Дмитро Горбачов з України, Яна Коталікова з Чехії, Мері-Клер Бурлюк-Холт з Канади, Олександр Парніс з Росії. Публікація про цю подію в «Образотворчому мистецтві» була відзначена премією часопису [1].

Найбільш цілеспрямовану культурну «інтервенцію» здійснювала у вишій галерея мистецтв «Академічна» під керівництвом автора цих рядків, досвід якого спирався на багаторічну роботу в Сумському художньому музеї ім. Н. Онацького. Виставкова діяльність, художні та музичні вечори, мистецькі пленери, зустрічі з художниками та діячами культури, спеціальний курс з арт-менеджменту – ось ті чинники, які впливали та розвивали у студентів інтерес до мистецтва та культуротворчої діяльності.

Важливою ланкою у діяльності галереї є формування мистецької колекції. Мої роздуми і вагання щодо гамлетівського питання : «Бути чи не бути ?» вирішив художник Іван Лацкович (1932–2004), класик хорватського наїву та представник Хлебінської школи, який подарував після виставки в «Академічній» свій офорт «Музики» (1981), підфарбований аквареллю. Це бажання всесвітньовідомого мистця, якого французький мистецтвознавець А. Жаковський назвав «найкращим малювальником з усіх наївних художників світу», передала заступник директора Національного художнього музею

України Ірина Горбачова під час нашої зустрічі наприкінці минулого століття. Твори цього художника прикрашають колекції бібліотеки Ватикану, Музею міжнародного наївного мистецтва у Ніцці та багатьох інших музеїв.

Виставкова діяльність галереї визначила хронологічні межі зібрання : українське та зарубіжне мистецтво 1970 – 2010 рр. Ми ніби дослухалися до поради експерта з питань мистецтва німецького Дрезднер банку Вольфганга Вільке, який рекомендує колекціонерам-початківцям збирати твори сучасних художників і не одного, а декількох.

Мистецьке зібрання нині складається з 90 графічних і живописних творів. Його ядро становлять твори відомих українських мистців з Сум, членів Національної спілки художників України: народного художника України Олександра Садовського, заслуженого діяча мистецтв України Миколи Жулінського, заслуженого художника України Івана Гапаченка, акварелістів Віктора Михайличенка та Олександри Трегубової, Михайла Юденкова.

Ідея власної корпоративної колекції знайшла підтримку у ректорів банківської академії Анатолія Єпіфанова та Сумського державного університету Анатолія Васильєва. Діяльну участь в її формуванні взяла проректор, кандидат філологічних наук Алла Ярова. У Сумах нас надихала історія – різнобічна діяльність банкірів з підтримки мистців.

Взірцями для нас ставали також музеї та галереї мистецтв британського Оксфордського, американського Єльського та українського Ніжинського університетів. У ХХ ст. керівники банків шукають нові шляхи та форми створення привабливого образу фінансових інституцій. Однією з таких форм стає активна участь банків у формуванні власних мистецьких колекцій та широкої спонсорської допомоги і меценатства у галузі культури. Значні мистецькі зібрання мають німецький «Deutsche Bank», французький «Credit Lyonnais», італійський «Banca Popolare dell'Emilia Romagna», голландський банк «ING» [2].

Основним шляхом поповнення колекції стали подаровані твори з виставок. «Академічна» сформувала коло сумських мистців, які розкрили нові грані свого таланту : живописець Ігор Швачунов – у мистецтві доквілля, кроп-арті та нонспектакулярному мистецтві, скульптор Олег Прокопчук – в акварелі, акварелістка Олександра Трегубова – в авторській техніці, архітектор Іван Лукаш – у живописі, живописець Михайло Юденков – у графіці. Після персональної виставки Олега Тістола – учасника аукціонів Christie's та Sotheby's – зібрання поповнилося його знаковим твором «Гурзуф» (2008). Цей плаваючий сюжет з пальмою-симулякром повсякчас набував у творчості художника різного інтонаційного забарвлення та змісту.

Значна кількість творів до колекції надійшла від українських і польських художників – учасників міжнародних мистецьких пленерів «Художня карта України», започаткованих галереєю у 2011 р. Їхні твори репрезентували різноманітну мистецьку палітру регіонів з притаманними їм особливостями: експресивні за кольором твори, присвячені Давиду Бурлюку киянки Ніни Бондаренко, фактурні полотна Аліни Славгородської (Запоріжжя), архітектурні пейзажі донеччанина Бориса Єрьоміна та Василя Мирошніченка (Дніпро), тонкі за кольором етюди Юрія Кафарського з Могилева-Подільського, насичене кольорописьмо закарпатської художниці Олени Кондратюк, оригінальні ракурси композицій чернігівки Оксани Корнієнко. Перші враження від Сум миколаївський художник Дмитро Молдованов втілює у примітивістському за манерою «Байдарочнику» (2013), а колишній луганець Сергій Жидель з Охтирки – у монументальних композиціях. Етюди полтавки Марини Рожнятовської з ретельно вивіреною композицією сприймаються як картини. Несподіваний образ сумського Спасо-Преображенського собору наснився черкашанці Ірині Чернявській, а Василь Коваль з Кропивницького побачив цю архітектурну споруду вдень у традиційній реалістичній манері.

Привабливо-загадкова композиція з сорокою «Вихід є!» (2012) одеського мистця Володимира Кабаченка з'явилася у Сумах до пари його полотна «Сорока, яка не второпає, що робить шука» (1992) з нашої колекції. А є ще третя сорока, з веслом на човні, у Сумському художньому музеї, яку автор цих рядків привіз із закарпатського пленеру, на якому й познайомився з цим самобутнім художником, який згодом став ще й регіональним редактором «Образотворчого мистецтва». Так само, як Арнольд Беклін «надав права громадянства» (вираз поета-символіста Андрія Белого) кентаврам у своїх картинах, так і сороки набули права громадянства у полотнах одесита В. Кабаченка. У подібних творах естетика алогічного постає як результат внутрішньої свободи мистця з підсвідомими алюзіями.

Доволі високою живописною культурою вирізняються твори молодих сумських мистців: Юлії Алещенко, Анни Захарченко, Олександра Заступа та Вікторії Швачунової – учасників VI Міжнародного мистецького пленеру, який відбувся за підтримки Сумського державного університету та Британської ради в Україні [3]. Симптоматично, що «Deutsche Bank» при поповненні колекції віддає останнім часом перевагу молодим художникам. В основі закупівельної політики цього банку – придбання творів через галереї, які переважно працюють із молодими мистцями.

Справжньою культурною подією для вишу і Сум став приїзд на перший пленер мистецького об'єднання «Буриме» з Харкова у складі Валентина Грицаненка, Олега Лазаренка, Олександра Лисенка та Олександра Шеховцова.

У результаті партнерських зв'язків між галереєю «Академічна» та Спілкою художників Польщі Глівіцько-Забранського округу (Zwiazek polskich artystow plastykow Okreg Gliwicko-Zabranski) на чолі з талановитим арт-менеджером і художником Анною Завішою-Кубицькою, розпочався проект, ідея якого полягала в участі польських мистців у сумському пленері, а українських – у Міжнародному пленері «Моє місто»,

який проходив у Глівіце з 2008 р. З'явилося ще одне джерело поповнення колекції – творами поляків Марії Бережницької-Пжилецької, Йозефа Шуби, Терези Павловської та Анни Щмешек із Глівіце, Збігнева Паржневського з Пільховіце, Агнешки Худзіцької з Свентохловіце, Ромуальда Колодзєя з Любліна, Георгія Сафронова з Катовіце, Алана Конопчинського з міста Бельсько-Бяла. З творами цих мистців сум'яни знайомляться також на виставках «однієї картини» у Меморіальному Будинку-музеї А. П. Чехова. Чому саме в цьому музеї? Справа в тім, що російський прозаїк та драматург має у Польщі неабиякий пієтет: його твори вивчають у школі, п'єси – у театральних репертуарах. Якось на екскурсії у невеличкому шахтарському містечку Нікішовець побачили табличку з назвою вулиці – Антона Чехова!

Післяплєнерні виставки продемонстрували широкий спектр пошуків зарубіжних мистців не тільки у традиційних техніках, зокрема у лінориті, а й у комп'ютерній графіці. Репрезентуючи певний зріз польського сучасного мистецтва, їхні твори є власною інтерпретацією українського ландшафту та архітектури.

Поступово в зібранні академії склалася невеличка монографічна колекція творів О. Садовського. Київський мистецтвознавець і галерист Олексій Титаренко – куратор українського проекту «Діти твої, Україно» на Венеціанській бієнале (2005) жваво коментував неабиякі живописні достоїнства абстрактної композиції Садовського «Спочатку було слово...» (1989). Ця нефігуративна композиція стала навіть предметом обговорення на одному із засідань методологічного семінару кафедри соціально-гуманітарних дисциплін. Творчим досягненням художника стала серія творів за мотивами драми-феєрії «Лісова пісня» Лєсі Українки. Філософське осмислення поетичного шедевра знайшло втілення у постмодерністичній композиції «Ніч сови з блакитними очима» (1996). Бувши вільною образотворчою реплікою на твір Лєсі Українки, вона виявила зв'язок

давньоукраїнських міфологічних образів з архетипами та позначена тонким інтелектуалізмом та фантазією.

Серія з шести ліноритів художника-графіка, екслібрисиста Миколи Бондаренка на тему балади Тараса Шевченка «Причинна» – ще одна монографічна колекція. Її автор мешкає у сумській глибинці, але його знають у всьому світі. Самовіддано працюючи майже 40 років у техніці лінориту, він зумів виробити власний стиль з притаманним йому розумінням композиції та малюнку. Твори на шевченківську тему поклали початок ще декількох графічних серій, за одну з них – «Україна. 1933. Кулінарна книга» (1992) мистець отримав державну нагороду – орден «За заслуги» III ступеня. Творчість М. Бондаренка розвивається у рідкісній тенденції, одну з яких слушно зауважив український мистецтвознавець Валерій Сахарук: «серійність – невід’ємна ознака сучасного творчого мислення» [4]. Мистецьку значущість серій мистця підтвердив ще раніше Сумський художній музей, придбавши у 1980-х рр. лінорити до «Причинни». Декілька творів («Журавлине озеро» О. Солдатенка (1972), «Похилий біг собаки» О. Садовського 1992) надійшли до колекції після мистецького аукціону, організованого академією та Сумською обласною організацією НСХУ, кошти від якого були спрямовані на підтримку воїнів АТО.

Найбільш значущі твори з мистецької колекції увійшли до альбому «Вибране. Favourites. Из зібрання Української академії банківської справи НБУ» [5]. Альбоми, каталоги, буклети, календарі, статті продовжують процес популяризації галереї, колекції та сучасного мистецтва [6]. Наукове опрацювання частки зібрання знайшло втілення у науковому каталозі, виданого до 5-річчя діяльності галереї мистецтв «Академічна» [7].

Як соціокультурний контент, колекція є «культурним обличчям» вишу, одним із сегментів художнього ринку. Вплив на культуру міста зумовлювався активною участю в її формуванні обласної організації НСХУ на чолі з І. Гапochenком, обласного художнього музею, Центру сучасного

мистецтва Совіарт, газети «Супремус». Остання культурна інституція, штаб-квартира якої розташована у Цюриху, сприяла надходженню до сумської колекції твору «Священний гай Арнольда Бекліна» (1995) швейцарських мистців Деніела Лебера, Алессіо Люччіні та Стефана Нафцгера – авторів абсурдистського відеофільму «Якщо ще раз будеш пустуватимеш, то повинен будеш у мене схуднути», показаного через рік у цюрихському Кунстхаузі. Зміст твору визначається роздумами авторів про історію мистецтва та осмисленням зв'язку між класичним та сучасним мистецтвом. Відновлюючи лінію історичної спадкоємності, швейцарські мистці затверджують нову віру в необхідність саме міцного зв'язку між сучасністю та минулим. Створена ними своєрідна імітація причетності до автора класичного твору стала постмодерністською цитатою та прикладом «колективних дій» [8].

Як частка університетської культури, корпоративна колекція транслює мистецькі цінності в майбутнє, зберігаючи культурну спадщину минулого, створюючи привабливий імідж Сумського державного університету [9]. Колекція є також ланкою корпоративної культури вишу, формою загальної культурної роботи у ньому та сприяє самоствердженню викладачів та студентів у соціумі. Популяризація колекції шляхом організації виставок та розміщення творів в інтер'єрах, які однак не стали від цього «інтер'єрними», виховує естетичний смак у студентства, а також толерантне ставлення до новацій у мистецтві, закріплюючи тим самим образ модерного вишу. Колекція допомагає студентам адаптуватися у сучасному культурно-мистецькому контексті, готуючи їх до сприйняття авангардного мистецтва у галереях і музеях світу.

Організація нового арт-простору слугує майданчиком для ознайомчої практики студентів нової спеціальності – «менеджмент соціокультурної діяльності», яку нещодавно відкрили в університеті. Корпоративна колекція

є для молоді прикладом для приватної ініціативи в арт-бізнесі, надаючи цій справі характер творчого процесу.

Корпоративні та приватні колекції мають багато спільного, однак у галузі корпоративного збиральництва компетентність куратора колекції набуває більшої відповідальності з огляду на історичну перспективу її існування. Збираючи твори, університет отримує не стільки матеріальні, скільки морально-етичні дивіденти. Невелика кількість творів зумовлена кількома чинниками, зокрема якісним критерієм відбору. Саме він забезпечує гарантовану ліквідність колекційних творів, не перетворюючи їх на товарну масу. Зрештою, і колекція нью-йоркського музею «Фрік» наприкінці 1960-х рр. складалася лише зі 165 творів західноєвропейського мистецтва XIV–XIX ст.

Насамкінець зазначу, що найважливішим є отримання задоволення від колекціонування творів мистецтва, яке *an und fur sich* (нім. само по собі) є мистецтво.

Примітки

1. Побожій С. Будетлянин Давид Бурлюк // Образотворче мистецтво. – 2008. – № 1 (65). – С. 94–95.
2. Побожій С. Банкіри і банківський капітал на арт-ринку // Галерея. – 2003. – № 4 (16). – С. 22–23.
3. VI Міжнародний мистецький пленер м. Суми, 31. 05 – 09. 06. 2017: каталог / укладач С. Побожій; відповід. за вип. А. Ярова. – Суми: Сумський державний університет. – 2017. – 28 с., іл.
4. Анатолій Сумар : каталог творів / авт. – упоряд. В. Сахарук; Інститут проблем сучасного мистецтва НАМ України. – К.: Видавничий дім «АДЕФ-Україна», 2014. – С. 82.

5. Вибране. Favourites. Із зібрання Української академії банківської справи Національного банку України / галерея мистецтв «Академічна» / уклад.: С. І. Побожій; відп. за вип. А. Г. Ярова. – [Суми, 2012]. – 58 с.: іл.
6. Побожій С. Традиції колекціонування на Слобожанщині. Приватні і корпоративні колекції. Перспективи розвитку // Сумський обласний краєзнавчий музей: історія та сьогодення: науковий збірник. – Суми, 2005. – С. 85–94; *його ж.* Наука цінувати справжнє // Україна. Наука і культура: щорічник. – 2002. – С. 380–384, іл.: фото.
7. Галерея мистецтв «Академічна». Історія. Виставки. Колекція. Бібліографія: науковий каталог / Нац. банк України; Українська академія банківської справи, каф. соц.-гум. дисц.; уклад. С. І. Побожій. – Суми: УАБС, 2003. – 96 с.
8. Побожій С. Художні моделі світобудови у колекції академії // Сучасна картина світу: інтеграція наукового та позанаукового знання: зб. наук. праць. – Вип. 3. – Суми, 2004. – С. 170–174.
9. На Всеукраїнській науковій конференції «Ювілей НАОМА: мистецький контекст в Україні ХХ століття: традиції та новації мистецтвознавчої діяльності», що відбулася у Національній академії образотворчого мистецтва та архітектури 25–26 квітня 2017 р. автор цієї статті виголосив доповідь: *«Корпоративна мистецька колекція як соціокультурний контент».*

